

Algunes concrecions sobre el comportament polític de diaris i revistes durant la Transició espanyola. El mite del «parlament de paper»

*Some specifications about the political behavior
of newspapers and magazines during
the Spanish transition to democracy.
The myth of the "Paper Parliament"*

Jaume Guillamet¹

Catedràtic del Departament de Comunicació
de la Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
jaume.guillamet@upf.edu

**Algunes concrecions sobre el comportament polític
de diaris i revistes durant la Transició espanyola.
El mite del «parlament de paper»**

*Some specifications about the political behavior
of newspapers and magazines during the Spanish transition
to democracy. The myth of the "Paper Parliament"*

RESUM:

Aquest article presenta una contribució a l'aclariment del concepte *parlament de paper*, aplicat correntment en la política, el periodisme i la historiografia al paper de la premsa diària i setmanal en la vigília i el transcurs de la transició espanyola a la democràcia. L'estudi dels principals diaris i revistes a través de l'anàlisi d'articles editorials i signats, així com d'entrevistes i grups de discussió amb una selecció àmplia i diversa de periodistes, ens permet aportar unes primeres concrecions sobre el comportament polític de la premsa durant el període transcorregut des de la mort del dictador Francisco Franco i la jura del nou rei Joan Carles de Borbó —20/22 de novembre de 1975— fins a les eleccions lliures del 15 de juny de 1977.

PARAULES CLAU:

periodisme, diaris, revistes, premsa, política, Transició espanyola.

**Some specifications about the political behavior
of newspapers and magazines during the Spanish transition
to democracy. The myth of the "Paper Parliament"**

*Algunes concrecions sobre el comportament polític
de diaris i revistes durant la Transició espanyola.
El mite del «parlament de paper»*

ABSTRACT:

This paper seeks to contribute to the clarification of the *Paper Parliament* concept, which is commonly applied in politics, journalism and historiography to the role of the dailies and the weekly press on the eve of and during the Spanish transition to democracy. The study of the leading newspapers and magazines by means of an analysis of editorial and signed articles, as well as interviews and discussion groups with a broad and diverse selection of journalists, allows us to provide some preliminary specifications about the political behavior of the press during the period between the death of the dictator Francisco Franco and the swearing-in of the new King Juan Carlos I (20/22 November, 1975), and the free elections of June 15, 1977.

KEYWORDS:

journalism, daily newspapers, magazines, press, politics, Spanish transition to democracy.

1. Introducció

El comportament polític de diaris i revistes durant la Transició és un tema recurrent en la bibliografia sobre el període, bé que mancat fins al present d'una sistematització i una anàlisi suficients. Una idea que es repeteix i que s'alimenta en la bibliografia memorialista i en el discurs polític i periodístic és que la premsa va actuar com un «parlament de paper» en els darrers anys del franquisme i durant la transició a la democràcia. Sense que s'hagi arribat a precisar ni les característiques ni l'abast d'aquesta expressió, la referència a aquesta funció temporal substitutòria de l'existència d'un veritable parlament democràtic ha estat esmentada sovint en la bibliografia acadèmica especialitzada (Fuentes i Fernández, 1997; Seoane i Sáiz, 2007; Martín de la Guardia, 2009; Muñoz, 2007; Reig, 2014; Renaudet, 2003; Guillamet, 2018).

Amb el propòsit d'avançar en l'estudi del comportament polític de la premsa diària i no diària, abordem en aquest article una anàlisi de les idees sobre el «parlament de paper» que s'han expressat en els àmbits del periodisme i de la política, a partir dels resultats obtinguts en un estudi del comportament polític de diaris i revistes que s'ha dut a terme en dos projectes d'investigació.² D'aquesta anàlisi, se'n deriven algunes concrecions sobre l'abast i les característiques que, de moment, indiquen l'existència d'una pluralitat desigual de posicions en relació amb la que hauria de ser la pròpia d'un arc parlamentari representatiu.

L'equip investigador ha analitzat el comportament polític d'un total de dotze diaris de Madrid, Barcelona i Bilbao: set diaris provinents del franquisme —*ABC*, *El Alcázar*, *Informaciones*, *La Vanguardia Española*, *Ya*, i els diaris oficials *Arriba* i *Pueblo*— i cinc diaris sorgits durant la Transició —*Avui*, *El País*, *Diario 16*, *Deia* i *Egin*—. D'aquests dotze periòdics, s'han estudiat les posicions editorials i les opinions dels principals articulistes. Pel que fa a la premsa no diària, s'ha analitzat el comportament polític de tres revistes polítiques d'àmbit espanyol —*Triunfo*, *Cuadernos para el Diálogo* i *La Calle*—, dos setmanaris d'informació general —*Cambio 16* i *Interviú*—, dues revistes il·lustrades —*Gaceta Ilustrada* i *La Actualidad Española*—, cinc revistes polítiques catalanes —*Destino*, *Oriflama*, *Canigó*, *Presència* i *Arreu*—, una revista política basca i una altra de valenciana —*Punto y Hora de Euskal Herria* i *Valencia Semanal*— i tres revistes humorístiques —*Por Favor*, *El Papis* i *El Jueves*—. L'estudi del comportament polític de les revistes ha requerit una metodologia qualitativa més afinada pel que fa al tractament dels temes i la selecció de col·laboradors i personalitats entrevistades. Els resultats de la investigació, exposats més extensament en altres treballs citats en el text, serveixen de base per a l'argument d'aquest article. Destaquem diferències notables entre el comportament de la premsa diària i la no diària. En la primera, trobem un suport majoritari i quasi incondicional al procés de reforma per part de gairebé la totalitat de capçaleres, amb matisos. Entre la segona, abunden les mirades crítiques que, sense deixar de donar suport al procés de reforma, fan més atenció a les seves deficiències i donen més veus a l'oposició antifranquista i les candidatures no provinents de la dictadura.

El període seleccionat per a l'estudi és el transcorregut entre la jura del rei Joan Carles I de Borbó, el 22 de novembre de 1975, i la celebració de les primeres eleccions democràtiques, el 15 de juny de 1977. És un any i mig llarg durant el qual els partits polítics emergents no disposen d'altres mitjans de projecció i expressió pública que la premsa, encara subjecta a les limitacions de la Llei de premsa i impremta del 1966, mentre que la ràdio i la televisió continuen sotmeses a un control més directe de l'Estat.

Si bé la idea del «parlament de paper» prové dels últims anys de la dictadura, és durant els mesos que porten a la reforma política i a les primeres eleccions que es dona l'existència pública de partits polítics sense accés a la representació parlamentària, davant dels quals periòdics i revistes adopten actituds susceptibles d'anàlisi historiogràfica.

La idea del «parlament de paper», que Antonio Fontán —antic director del clausurat diari *Madrid* (Barrera, 1995) i primer president del Senat— i José Oneto —antic director de *Cambio16* (Díaz Dorronsoro, 2012; San Segundo, 2017)— retro-treuen als anys de llibertat de premsa vigilada que segueixen l'entrada en vigor de la Llei del 1966 (Fontes i Menéndez Gijón, 2004; Fontes, 2009), agafa més força el 1974, després del nomenament de Carlos Arias Navarro com a president del Govern, en substitució de l'almirall Luis Carrero Blanco, assassinat per ETA.

En un article periodístic, Manuel Jiménez de Parga —catedràtic de Dret Polític de la Universitat de Barcelona, posteriorment diputat i ministre del segon govern d'Adolfo Suárez, magistrat i president del Tribunal Constitucional— atribueix al periodista Josep Maria Huertas Clavería la condició de «parlamentari de paper», sense immunitat parlamentària davant l'arbitrarietat del seu processament per la jurisdicció militar, acusat d'injúries a l'exèrcit. I aporta una definició del «parlament de paper», com la funció que fa la premsa «per substituir uns polítics absents que no haurien de faltar», de manera que «els periodistes són els diputats o els senadors de la gran Assemblea» que han d'alertar l'opinió pública i assumir «la representació i defensa d'alguns interessos populars orfes de protecció».³

Aquesta funció fou reconeguda i elogiada pel director general de Coordinació Informativa, Carles Sentís, des del primer govern del rei i segon d'Arias, amb el desig que aviat fos innecessària, ja que «si no hay elecciones y parlamentos, la política, de una manera natural, se va a la Prensa». «Lo que debería haber es un parlamento de verdad y que no fuese la Prensa quien cargase con todo el peso político porque esa no es su misión».⁴

Molts anys més tard, Adolfo Suárez contribuiria a la consagració d'aquesta idea amb unes declaracions periodístiques sobre el paper de «la mayoría de los medios de comunicación, que como "Parlamento de papel" dirigieron la opinión hacia la democracia».⁵ Hi insistiren Luis María Ansón, antic director de l'agència EFE i del diari *ABC*,⁶ i el llavors vicepresident del Govern, Mariano Rajoy, en una conferència al club Faro de Vigo (Fontes i Menéndez, 2004).

D'acord amb aquestes opinions, la funció preparlamentària de la premsa espanyola s'havia dut a terme tant en els anys previs al canvi de cap d'estat i final de la

dictadura franquista, com en l'any i mig transcorregut fins a les eleccions del juny del 1977 i la constitució del parlament democràtic. A més de la importància ja ressenyada de l'acció individual dels periodistes que donen veu als problemes i les opinions de la ciutadania en els anys anteriors, hem considerat en el nostre estudi dos aspectes nous i característics dels anys de la Transició: l'orientació política de cada periòdic, amb les seves pròpies preses de posició editorial i dels articulistes habituals, i la tribuna d'expressió oferta als representants dels partits polítics que surten a la llum i es presenten a les eleccions. Cal distingir entre el paper de la premsa diària, més propera als sectors de poder, i el paper de les revistes, pròximes en molts casos als grups de l'oposició antifranquista. En ambdós casos, d'altra banda, cal distingir entre els diaris i les revistes preexistents i els nascuts durant la Transició.

2. En la premsa diària

L'autonomia informativa dels periodistes en la premsa diària⁷ s'accentua en els primers mesos del 1976 davant la sortida a la superfície de partits polítics i sindicats encara il·legals i la pressió de les reivindicacions polítiques, laborals i ciutadanes, la de l'amnistia política en primer pla. Fins i tot en la premsa del Movimiento es fan notar els joves redactors que militen o simpatitzen amb partits d'esquerres, socialistes i comunistes, principalment, o que estan vinculats a moviments socials i veïnals, com passa en els altres diaris. Els redactors participants en grups de discussió han coincidit a apreciar un gir radical en les relacions amb els polítics, que passen de la submissió obligada als càrrecs franquistes a unes relacions estretes de col·laboració i un alt grau de complicitat amb els nous dirigents, sovint a través d'una col·laboració establerta en la clandestinitat.

Aquesta relació, que va ser definida pel primer director d'*El País*, Juan Luis Cebrían, com «una gran osmosi entre la classe política i la professional» (Guillamet, 2018: 287), donaria alguns fruits dignes de ser ressenyats. Ho seria un cert consens espontani per a respectar la figura del rei Joan Carles com a garant dels passos successius en la construcció democràtica, vulnerat només per l'extrema dreta franquista. Ho seria, també, un pacte explícit de defensa de la legalització del Partit Comunista d'Espanya davant de la reacció contrària de l'exèrcit. No va prosperar, en canvi, un pacte posterior promogut per Leopoldo Calvo Sotelo, successor d'Adolfo Suárez en la presidència del Govern, per a neutralitzar informativament els col·pistes del febrer del 1981. Hauria estat una acció espontània dels periodistes, en canvi, la campanya de demolició de la figura política de Suárez, segons el testimoni penedit i coincident de Miguel Ángel Aguilar, director de *Diario 16*, Antonio Franco, director d'*El Periódico de Catalunya*, i Ramon Pi, cronista polític de *La Vanguardia* i posterior director de *Ya* (Guillamet, 2018: 316-318).

D'aquesta relació, tenyida de certa confusió de papers, en sorgeix una reflexió sobre fins a quin punt la complicitat política d'aquest periodisme de combat per la democràcia no es troba en l'origen d'un cert partidisme i d'una certa tendenciositat que no ha deixat d'impregnar el comportament posterior del periodisme espanyol.

El comportament polític dels diaris es pot establir de manera bastant nítida amb l'anàlisi de les opinions editorials i les opinions expressades pels articulistes habituals, així com del nivell de pluralitat política dels col·laboradors ocasionals. Major dificultat material presentaria l'estudi de l'atenció dispensada a les distintes opcions polítiques en les pàgines d'informació, entrevistes i reportatges, malgrat que a vegades pugui semblar que sigui perceptible fàcilment.

Un espectre inicial del pluralisme intern de les anomenades *famílies polítiques del franquisme* ja s'havia manifestat des de la llibertat de premsa vigilada establerta per la Llei de premsa del 1966, malgrat la repressió governativa exercida sobre diaris pròxims a l'Opus Dei, com *El Alcázar*, de mitjan 1960, *Nuevo Diario* i *Madrid* (Barrera, 1995a i 1995b; Rodríguez Virgili, 2005), així com altres intents d'obertura política, no exclusius de la capital d'Espanya.

Amb l'estrena de la monarquia, el debat continu sobre les possibilitats d'obertura política del règim de Franco, encetat en anys anteriors pels falangistes *Arriba* i *Pueblo* amb el monàrquic *ABC* (Olmos, 2002; Pérez Mateos, 2002), el catòlic *Ya* (García Escudero, 1984; Cantavella i Serrano, 2010) i el vespertí independent *Informaciones* (Crespo de Lara, 2008), pren una altra direcció i uns altres objectius d'acord amb el desbloqueig del debat polític i la formulació d'un projecte de reforma. Bo i conservant un marge per a la nostàlgia del franquisme, els diaris del Movimiento són posats pel Govern al servei de la reforma política i, posteriorment, de la candidatura del president Adolfo Suárez, en nom de la Unió del Centre Democràtic, com passa també amb Radio Nacional de España i Televisión Española, emissores oficials i úniques autoritzades a fer informació periodística. El suport a la reforma és nítid també en el diari *Ya*, de l'episcopat, i més reticent en l'històric òrgan monàrquic, que protagonitza un inesperat gir neofranquista.

A diferència de *Ya*, el suport incondicional d'*ABC* al govern continuista de Carlos Arias Navarro dona pas a un suport crític a la reforma promoguda per Suárez, amb el rebuig inicial de la seva candidatura electoral, en contrast amb el suport donat a la de Manuel Fraga i l'Aliança Popular (AP). En alguns episodis, la posició d'*ABC* coincideix amb la del franquista intransigent *El Alcázar*: és el cas del rebuig a la legalització del Partit Comunista i la negativa consegüent a subscriure l'editorial conjunt de la premsa de Madrid contra la reacció desairada de l'exèrcit, l'abril del 1977. Les tensions al si de l'*ABC* es tradueixen en l'apartament posterior dels òrgans de direcció de Torcuato Luca de Tena, que fou candidat no electe a senador per AP, amb Carlos Arias Navarro, i l'accés a la direcció del seu germà, Guillermo Luca de Tena, que és nomenat, alhora, senador per designació directa del rei Joan Carles.

L'obertura democràtica que significà l'aparició de diaris nous com *Avui*, *El País* (Seoane i Sueiro, 2004), *Diario 16* i *Catalunya Express* (Guillamet, 1991), entre l'abril

i el desembre del 1976, va contribuir a una pluralitat més gran de posicions editorials, bé que en cap cas no hi ha cap expressió de suport electoral directe a cap dels nous partits d'oposició. *El País* —entre els promotors del qual hi hagué personalitats liberals del franquisme com Manuel Fraga i el monàrquic José María de Areilza, pel qual s'inclinà com a possible substitut d'Arias Navarro—, tot donant suport a la reforma política, atacà el Govern i la candidatura de Suárez des d'una posició de centreesquerra. Aquest periòdic i *Diario 16* accentuaren la independència informativa i crítica encetada abans per *Informaciones*, sense arribar a demanar el vot per a partits concrets de l'oposició. Fou comuna a aquests periòdics la recomanació genèrica del vot per als nous partits democràtics, recomanació a la qual el diari catalanista *Avui* afegí el matís relatiu als partidaris de l'autonomia de Catalunya.

Com a principal mitjà d'informació i guia de l'opinió, el comportament polític de la premsa diària ofereix un perfil parlamentari desigual, desequilibrat en favor del Govern i la UCD i en clar perjudici de l'esquerra socialista i comunista. Des d'un punt de vista general, la preponderància i el monopoli de la premsa del Movimiento deixà moltes províncies —com Catalunya, Girona i Tarragona, entre moltes altres— amb una sola veu, bé que en aquelles províncies que estaven dotades també de premsa privada quedava en posició secundària. Descomptant els òrgans oficials *Solidaridad Nacional* i *La Prensa*, en una posició residual, només a Barcelona hi havia un perfil de pluralisme més acusat que a Madrid. A diferència del gir dretà d'ABC, l'altre gran diari i primer en difusió, que era *La Vanguardia Española* —amb l'adjectiu afegit al gener del 1939 i que es manté fins a l'agost del 1978—, fa lluir el seu monarquisme tradicional, resolutament inclinat a favor de la reforma política i la candidatura de Suárez, així com una recomanació de vot genèrica cap al centre i el catalanisme moderat.

El líder de la coalició Pacte Democràtic per Catalunya, Jordi Pujol, és el principal propietari de l'antic òrgan carlista *El Correo Catalán*, que, sense posicionar-se directament a favor dels seus candidats, promou el vot per als partits catalanistes. Amb atenció també a les esquerres catalanes, promouen el vot democràtic *Diario de Barcelona*, *Tele/Expres*, *Mundo Diario* i *Catalunya Express*, a diferència d'*El Noticiero Universal*, inclinat a favor de Suárez i, en menor grau, d'Aliança Popular (Mauri, 2010). No és possible estendre aquesta anàlisi al cas del nacionalisme basc a causa de les aparicions tardanes del nacionalista moderat *Deia* —just una setmana abans de les eleccions —i de l'abertzale *Egin*— tres mesos més tard.

3. En la premsa no diària

La politització de la premsa no diària en sentit crític envers el règim franquista es veu molt aviat, un cop aprovada la llei del 1966, a pesar del fort control exercit pel Govern en relació amb l'aparició de noves publicacions periòdiques. Els casos més rellevants fan referència a revistes setmanals com *Destino* (Geli i Huertas, 1991) i

Triunfo (Ezcurra, 1995; García González, 2005 i 2009), i a la revista mensual *Cuadernos para el Diálogo*, fundada per Joaquín Ruiz Jiménez, antic ministre d'Educació (Renaudet, 2003; Muñoz Soro, 2006), i la qual es converteix en setmanal el 1976.

Sotmeses totes elles a freqüents multes i suspensions temporals, i fins tot definitives, representen sectors del catalanisme moderat, de l'esquerra socialista i comunista i de la democràcia cristiana, respectivament. Renaudet (2003) hi afegeix altres revistes de circulació més limitada, com els setmanaris *Presència*, de Girona, i *Asturias Semanal*, d'Oviedo; el quinzenal *Andalán*, de Saragossa, i la revista cultural mensual *Serra d'Or*, editada per les Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Formen part d'una relació no exhaustiva de petites publicacions editades per sectors contraris a la dictadura, entre les quals s'han de comptar dues revistes catalanes més, molt perseguides pel Govern, com *Orifloma* i *Canigó*. Totes aquestes revistes constitueixen, com proclama l'autora francesa en el títol de la seva obra, un «parlament de paper», que defineix com «la premsa d'oposició al franquisme durant l'últim decenni de la dictadura i la transició democràtica».

Dins dels límits imposats per la legislació de premsa, la politització opositora de les revistes setmanals s'estén als nous setmanaris d'informació general sorgits als inicis de la dècada dels setanta. L'èxit ràpid de *Cambio 16*, que fins al 1974 no fou autoritzat a tractar la informació general i, per tant, de política (Díaz Dorronsoro, 2012; San Segundo, 2017), i la consegüent proliferació d'altres revistes que n'imiten el model, provoquen una posada al dia de revistes de gran difusió, com *Blanco y Negro*, *Gaceta Ilustrada* i *La Actualidad Española*. Les seves vinculacions empresarials respectives amb *ABC*, *La Vanguardia*, *Nuevo Diario* i sectors econòmics pròxims a l'Opus Dei, no les salven d'un ràpid declivi.

El salt espectacular en la difusió de *Cambio 16*, els augments moderats de *Triunfo* i *Cuadernos para el Diálogo* i el potent debut d'*Interviú* contrasten amb les dades negatives que acumulen les revistes tradicionals. Així, mentre que entre el 1974 i el 1976 *Cambio 16* passa de 43.483 a 348.081 exemplars, *Triunfo*, de 70.274 a 87.795 i *Cuadernos para el Diálogo*, de 36.242 a 58.146, veiem que *Destino* baixa de 45.085 a 39.454 i *Gaceta Ilustrada* ho fa de 83.836 a 81.477, mentre que el primer registre de difusió d'*Interviú* el 1976 és de 297.254 exemplars. A partir del 1977 hi ha un descens general, excepte per a *Interviú*, que arriba a 712.385 exemplars (Cabeillo, 1999).

La detecció del comportament polític de la premsa no diària requereix una metodologia diferent de la dels diaris a l'hora d'afinar la definició de la línia editorial i d'establir les preses de posició concretes (Guillamet *et al.*, 2018). La vocació política declarada per les noves revistes n'indica l'oposició a la dictadura i l'aposta pel canvi democràtic, tot i que poques vegades hi hagi una adhesió als postulats d'uns partits determinats. Sense la manifestació d'una afiliació expressa, malgrat l'evidència d'una sintonia ideològica, l'absència freqüent d'opinió editorial obliga a l'estudi d'una orientació informativa que és més definida i selectiva que en els diaris, tant en el tractament dels temes com en el to i el llenguatge.

En el cas de les revistes amb orientació política definida, només *Triunfo* fa una recomanació directa de «votar a la izquierda», en un editorial inusual il·lustrat amb les fotografies dels candidats del Partit Socialista Obrer Espanyol, Felipe González, del Partit Socialista Popular, Enrique Tierno Galván, i del Partit Comunista d'Espanya, Santiago Carrillo. Les recomanacions de *Destino* i de *Cuadernos para el Diálogo* són per al vot a favor de la llibertat, malgrat les vinculacions respectives amb el candidat nacionalista català, Jordi Pujol, i amb el de l'Equip Democratacristià, Joaquín Ruiz Jiménez.

Els dos principals setmanaris de la Transició, *Cambio 16* i *Interviú*, es distingeixen per formes oposades en l'expressió nítida de la seva orientació política. Per mitjà del breu article editorial que obre cada número sobre el mateix tema principal de la portada, *Cambio 16* defensa una reforma democràtica liberal sense matisos, en un to molt semblant al pragmatisme crític atribuït als principals rotatius internacionals (Guillamet, 2016), que combina el suport pragmàtic a tota iniciativa de reforma amb la crítica directa als continuadors del franquisme i a l'acció del Govern. Sense recomanar el vot concret per cap dels partits, ho fa per tots els que apareixen com a principals favorits en les enquestes preelectorals, donant suport igual a centristes, democratacristians, socialistes, comunistes i nacionalistes catalans i bascos. L'obertura a tots aquests corrents és perceptible fàcilment en la selecció d'autors invitats a les seves tribunes d'opinió, entre els quals destaquen els representants socialistes. *Interviú*, com a setmanari popular d'escàndols polítics, econòmics i socials, expressa, a través de les portades i dels temes de reportatge i de denúncia, el rebuig a la dictadura i el suport a la reforma, amb una crítica punyent, també, a la forma de conduir el canvi.

Les revistes tradicionals mostren en les portades, en els articles d'opinió i en els editorials, actituds reactives d'adaptació als models imposats per les noves revistes, un suport incondicional a la reforma política i una promoció permanent de la figura del rei. En el cas de *Gaceta Ilustrada* i de *La Actualidad Española*, la sintonia amb el Govern s'expressa en la moderació de les portades, els títols i els temes prioritaris, encara que la recomanació de vot és diferent: un suport nítid a Suárez de *Gaceta Ilustrada* davant d'un inconcret «Votar a España» de *La Actualidad Española*.

Més enllà de la idea del «parlament de paper», la percepció del mercat de publicacions setmanals com un espai possible d'intervenció periodística dels partits es mantindrà quan ja estigui constituït el Parlament. Almenys en el cas del Partit Comunista, que el 1976 ja havia disposat de l'efímer setmanari *Arreu* a Barcelona —i havia obtingut un resultat electoral que el va col·locar com a tercer partit a les Corts, una mica per davant d'Aliança Popular— i promou l'aparició del setmanari *La Calle*, com una escissió de *Triunfo* —a part del seu intent fallit de publicar legalment *Mundo Obrero* com a diari—. La caiguda ràpida del mercat setmanal —amb la desaparició successiva de la majoria de les revistes citades i el descens de l'extraordinària difusió assolida per *Cambio 16* i *Interviú*— posarà fi a la il·lusió de recrear l'existència d'una premsa política evocadora de la premsa de partit anterior a la Guerra Civil.

La crisi de la premsa diària tindrà una altra dimensió: la substitució per via de subhasta pública de la cadena de diaris del Movimiento —Medios de Comunicación Social del Estado, entre el 1977 i el 1984— per noves cadenes privades de premsa local i regional i la desaparició successiva de tots els diaris anteriors de Madrid, excepte *ABC*, i de Barcelona, excepte *La Vanguardia* (Guillamet Lloveras, 2018). En endavant, la funció política de la premsa es plantejarà en termes de falta de relació directa entre periòdics i partits, amb l'excepció basca de *Deia* i *Egin*, molt pròxims al Partit Nacionalista Basc i a l'esquerra *abertzale*. El diari *Avui* tampoc no trigarà gaire a caure sota la dependència econòmica del Govern nacionalista de la Generalitat de Catalunya.

4. Concrecions i conclusions

Amb les dades i consideracions aportades sobre el comportament polític de diaris i revistes durant la Transició, estem en condicions de plantejar algunes concrecions sobre l'abast de la idea del «parlament de paper» que mostren un desplegament limitat de l'arc polític expressat en la premsa, poc coincident amb el de les candidatures presentades a les eleccions i la representació parlamentària que en resultà.

En aquest context, pren un caràcter purament simbòlic la utilització del terme *parlament de paper* per a l'expressió de veus crítiques absents de les Corts Espanyoles sota el franquisme, veus sorgides en les pàgines dels diaris per la iniciativa individual de periodistes i col·laboradors i una certa permissivitat de directors i empreses editores, així com del mateix Govern en una aplicació de la Llei de premsa que sempre fou arbitrària. L'analogia sembla més apropiada en el cas de la premsa no diària, pel major interès i proximitat a l'expressió de les veus polítiques situades fora del règim franquista en les pàgines de revistes relacionades amb la dissidència i l'oposició antifranquista, algunes de les quals amb una difusió important de caràcter general i d'altres amb àmbits de difusió més limitats, principalment a Catalunya.

Les noves condicions polítiques, a partir del novembre del 1975 —l'inici del procés de reforma política, la sortida progressiva a la llum pública dels partits polítics encara prohibits i l'expectativa d'unes eleccions per a la formació d'un parlament democràtic—, atorguen altres dimensions a la ja descrita i limitada funció pre-parlamentària atribuïda a la premsa. De l'anàlisi del comportament polític de diaris i revistes en el període d'estudi esmentat, podem treure'n les conclusions següents:

a) La premsa diària accentua la presència de veus polítiques absents de les Corts Espanyoles del franquisme encara vigents i que aspiren a estar presents en el futur parlament democràtic. Aquesta presència és desigual, segons la propietat i l'orientació dels diaris. Es tracta d'una presència limitada als fets informatius en la premsa oficial —*Arriba* i *Pueblo* i la resta de la cadena del Movimiento—, en la premsa privada partidària de la continuïtat del franquisme —*El Alcázar*—, d'una

reforma respectuosa amb el seu llegat —ABC— o amb una línia de conducta identificada amb el projecte reformista d'Adolfo Suárez —el diari catòlic *Ya*—. La presència més àmplia en reportatges, entrevistes i articles d'opinió, la trobem en diaris més oberts al joc democràtic, com *Informaciones* i *La Vanguardia Española*. Les noves veus polítiques tenen, en canvi, una presència prioritària en els diaris de nova aparició —*Avui*, *El País*, *Diario 16*, *Deia* i *Egin*—, i citem només els inclosos en la investigació.

b) La transformació de la premsa no diària en nous setmanaris d'informació obre un major camp d'expansió a les revistes polítiques i obliga les revistes il·lustrades a renovar-se i a adoptar un comportament polític. En aquest context, la presència de les noves veus polítiques és limitada a *Gaceta Ilustrada* i *La Actualidad Española*, lligades a sectors empresarials establerts en la premsa diària amb els quals comparteixen objectius polítics, mentre que tenen una presència prioritària en els nous setmanaris d'informació crítica, com *Cambio 16*, *Interviú* i altres que proliferen al seu entorn. Sense deixar d'atendre les noves veus en auge, les revistes polítiques com *Destino*, *Triunfo* i *Cuadernos para el Diálogo* donen prioritat a la projecció dels objectius polítics dels partits amb els quals se senten pròximes.

c) El comportament polític dels diaris i les seves preses de posició davant les eleccions generals mostren un espectre parlamentari limitat. Està format, a la dreta, per dos suports al neofranquisme d'Aliança Popular —*El Alcázar* i *ABC*—, per suports amplis a l'opció reformista i centrista d'Adolfo Suárez i UCD —*Arriba*, *Pueblo*, *ABC*, *Ya* i *La Vanguardia Española*—, per suports a les forces democràtiques en general —*Informaciones*, *El País* i *Diario 16*—, al catalanisme moderat —*La Vanguardia Española*—, a les forces democràtiques catalanistes —*Avui*— i al nacionalisme basc —*Deia*—. Cap partit antifranquista ni d'esquerra no és present de manera explícita en aquest espectre de preses de posició editorial.

d) El comportament polític de les revistes i les seves preses de posició davant de les eleccions generals mostren un espectre parlamentari ampli, amb l'absència de projectes explícits al neofranquisme d'Aliança Popular. A la dreta hi ha el suport al reformisme centrista de Suárez per part de *Gaceta Ilustrada* i *La Actualidad Española*, així com d'*Opinió*. En l'espai principal trobem el suport a les principals opcions per part de *Cambio 16* i a totes les forces democràtiques per part de *Cuadernos para el Diálogo*, *Destino* i, amb l'exclusió implícita d'UCD, *Interviú*. A l'esquerra, la petició directa de vot de *Triunfo* pels partits socialistes i comunista.

A l'espera de noves investigacions, sembla dubtós que les concrecions aportades sobre el comportament polític de diaris i revistes siguin suficients per a confirmar una analogia entre la representació política de periòdics i de les forces polítiques que hi ha implícita en la idea del «parlament de paper», però estem en condicions d'oferir una primera descripció d'aquest comportament en dos aspectes.

Per una part, confirmem el valor simbòlic del terme aplicat a les accions individuals, bé que no pas generalitzades, de periodistes i periòdics per l'aportació pública de realitats i opinions absents del debat polític oficial del franquisme. Per l'altra,

JAUME GUILLAMET

mostrem la limitació de l'eventual arc parlamentari de la premsa diària i no diària en les preses de posició editorial davant del projecte de reforma i de la primera contesa electoral. En el primer període de la Transició, que culmina amb la celebració d'eleccions, el pluralisme polític i periodístic està clarament limitat en una premsa diària condicionada, principalment, pel predomini dels periòdics provinents del franquisme. En sentit contrari, un pluralisme més proper al nou espectre electoral i parlamentari és més perceptible, encara que no és complet, en les revistes informatives i polítiques. És l'únic àmbit en el qual les posicions de l'esquerra socialista i comunista, així com les dels nacionalismes català i basc, troben un espai important d'acollida i de projecció pública. ■

Notes

1 Adreça de correspondència: Jaume Guillaumet. Departament de Comunicació. Universitat Pompeu Fabra. Roc Boronat, 138. E-08018 Barcelona, UE.

2 La publicació d'aquest article forma part de la difusió de resultats de dos projectes successius d'investigació finançats pel Govern d'Espanya: «El papel de la prensa diaria en la Transición democrática. El comportamiento político de periódicos y periodistas (1975-1978)» (MINECO CSO 2012- 36774) i «El papel de la prensa no diaria en la Transición española. Información, política y partidos (1975-1982)» (MINECO CSO 2015-67752-P).

3 «En este país nuestro y para sustituir a unos ausentes políticos que no debieran faltar, se considera la Prensa como "El Parlamento de papel". Los periodistas son los diputados o los senadores de la gran Asamblea. Tienen que alertar la opinión pública, tienen que asumir la representación y defensa de algunos intereses populares huérfanos de protección. Tarea importante, de gran trascendencia cívica», segons Manuel Jiménez de Parga a «El riesgo de los parlamentarios de papel», *Diario de Barcelona*, 7 d'agost de 1975 (De Semir *et al.*, 1978: 104-106).

4 «La prensa ha sido el único y verdadero cauce de la apertura. La prensa es la que ha subido el tono, la que ha habituado a la gente a los cambios que han producido los distintos acontecimientos, la que ha ido utilizando un lenguaje adecuado a cada momento. Si no hay elecciones y parlamentos, la política, de una manera natural, se va a la Prensa. Pero ese "parlamento de papel" que en afortunada frase se ha venido empleando, convendría que no continuase, ya que lo que debería haber es un parlamento de verdad y que no fuese la Prensa quien cargase con todo el peso político porque esa no es su misión», segons declaracions de Carles Sentís al diari *Pueblo*, 30 de desembre de 1975 (Guillaumet, 2018: 320).

5 Entrevista publicada a *El Mundo*, 20 de novembre de 2000.

6 Entrevista publicada a *La Vanguardia*, 15 de gener de 2001.

7 Seguim en aquest apartat les aportacions de Carles Pont-Sorribes, Marcel Mauri i de los Ríos, Ruth Rodríguez-Martínez, Christopher D. Tulloch, Francesc Salgado, Anna Nogué Regàs, Rita Luis, David Caminada, Jezabel Martínez Fàbregas, Josep M. Sanmartí i del mateix editor (Guillaumet, 2018).

Bibliografia

- BARRERA, C. (1995a). *El diario Madrid: realidad y símbolo de una época*. Madrid: Temas de Hoy.
- (1995b). *Periodismo y franquismo*. Pamplona: Ediciones de la Universidad de Navarra.
- CABELLO, F. (1999). *El mercado de revistas en España. Concentración informativa*. Barcelona: Ariel.
- CANTAVELLA, J.; SERRANO, J. F. (coord.) (2010). *Los diarios de la Editorial Católica. La cadena EDICA*. Madrid: Edibesa.
- CRESPO DE LARA, P. (2008). «*Informaciones*», *la década del cambio*. Santander: Tantín.
- DÍAZ DORRONSORO, J. M. (2012). *Cambio 16. Historia y testimonio de la mítica revista de la Transición democrática española, en el 40º Aniversario de su fundación*. Madrid: Leer.
- EZCURRA, J. Á. (1995). «Crónica de un empeño dificultoso». A: ALTED, A.; AUBERT, P. (ed.). *Triunfo en su época*. Madrid: Pléyades, p. 365-690.
- FONTES, I. (2009). «La amarga transición de la prensa no diaria (De Parlamento de papel a Colorín publicitario)». A: QUIROSA-CHEYROUZE y MUÑOZ, R. (ed.). *Prensa y democracia. Los medios de comunicación en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 223-237.
- FONTES, I.; MENÉNDEZ, M. Á. (2004). *El Parlamento de papel: las revistas españolas en la transición democrática*. Madrid: Asociación de la Prensa.
- FUENTES, J. F.; FERNÁNDEZ, J. (1997). *Historia del periodismo español*. Madrid: Síntesis.
- GARCÍA, G. (2005). *La ruptura comunicativa como respuesta democrática. La participación de Triunfo en el asentamiento de la cultura cívica en España, 1976- 1977*. Salamanca: Universidad de Salamanca. [Tesi doctoral]
- (2009). «En la calle y en el papel por la ruptura democrática. *Triunfo, 1976-1977*». A: QUIROSA-CHEYROUZE y MUÑOZ, R. (ed.). *Prensa y democracia. Los medios de comunicación en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 209-222.
- GARCÍA, J. M. (1984). «*Ya*», *medio siglo de historia, 1935-1985*. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1984.
- GELI, C.; HUERTAS CLAVERIA, J. M. (1991). *Las tres vidas de «Destino»*. Barcelona: Anagrama.

JAUME GUILLAMET

- GUILLAMET, J. (1991). «*Catalunya Express* ja ho tenia “Claro”». *Capçalera*, núm. 26, p. 14- 15.
- (ed.) (2016). *Las sombras de la Transición. El relato crítico de los corresponsales extranjeros (1975-1978)*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- (2018). «Cambio político y modelos de negocio. La crisis de la prensa en la Transición española». A: LAGUNA, A.; MARTÍNEZ, F-A. (ed.). *El negocio de la prensa en su historia iberoamericana*. Madrid: Fragua, p. 557-580.
- (2018). *La transición de la prensa. El comportamiento político de periódicos y periodistas*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- GUILLAMET, J.; GARCÍA, L.; SANMARTÍ, J. M.; REIG, J. (2018). «Información, política y partidos durante la Transición. Análisis de las revistas de información». *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, vol. 24 (2), p. 1339-1352.
- MARTÍN DE LA GUARDIA, R. (2009). «El bastión de papel: la prensa reacciona a la transición política a la democracia (1974-1982)». A: QUIROSA-CHEYROUZE y MUÑOZ, R. (ed.). *Prensa y democracia. Los medios de comunicación en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 133-150.
- MAURI, M. (2010). *Funció i evolució de la premsa de Barcelona durant la transició democràtica (1975-1978)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. [Tesi doctoral]
- MUÑOZ, J. (2007). «Parlamentos de papel: la prensa crítica en la crisis del franquismo». A: QUIROSA-CHEYROUZE y MUÑOZ, R. (coord.). *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 449-461.
- OLMOS, V. (2002). *Historia del ABC. 100 años clave de la historia de España*. Madrid: Espasa.
- PÉREZ-MATEOS, J. A. (2002). «ABC», *historia íntima del diario. Cien años de un «vicio nacional»*. Madrid: Libro-Hobby-Club.
- REIG, J. (2014). «La prensa en la transición democrática: ni “motor del cambio” ni “Parlamento de papel”». A: GUILLAMET, J.; SALGADO, F. *El periodismo en las transiciones políticas. De la Revolución Portuguesa y la Transición Española a la Primavera Árabe*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 165-183.
- RENAUDET, I. (2003). *Un parlement de papier. La presse d'opposition au franquisme durant la dernière décennie de la dictature et la transition démocratique*. Madrid: Casa de Velázquez.
- RODRÍGUEZ, J. (2005). *El Alcázar y el Nuevo Diario: del asedio al expolio (1936-1970)*. Madrid: Dosat.
- SAN SEGUNDO, G. (2017). *El cambio en España. Protagonistas de la Transición*. Córdoba: Almuzara.
- SEMI, A. DE; SALES, F.; ROMA, H.; MORELL, S.; HUERTAS, J. M. (1978). *La presó: quatre morts, vuit mesos i vint dies. El cas Huertas Clavería*. Barcelona: Laia.
- SEOANE, M. C.; SAIZ, M. D. (2007). *Cuatro siglos de periodismo en España*. Madrid: Alianza.
- SEOANE, M. C.; SUEIRO, S. (2004). *Una historia de El País y del grupo PRISA*. Barcelona: Plaza y Janés.